

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МОРСЬКИХ ПРОСТОРІВ

Юрченко Р. Ю.,

студентка 3 курсу, кафедра правознавства, ПУЕТ;

науковий керівник – Боберська К. Г.

Актуальність даної теми полягає в тому, що більш детальний аналіз правового режиму морських просторів надасть змогу глибше розкрити дану сферу регулювання міжнародного публічного права та її проблематику.

Перш за все слід зазначити, що Світовий океан можна умовно розмежувати на кілька основних юридичних категорій морських просторів: морські простори під суверенітетом держав (внутрішні, територіальні й архіпелажні води); морські простори, у якому прибережна держава має окремі права контролю (прилегла зона); морські простори, у яких прибережній державі належать суверенні права на природні ресурси (виключена економічна зона та континентальний шельф); простори, що перебувають у загальному користуванні всіх суб'єктів (міжнародний район морського дна і відкрите море) [1, с. 375].

Внутрішні води (inland waters, internal waters) – це води, розташовані в напрямку берегу від вихідної лінії, а також акваторії морських портів й рейдів; води морських бухт, губ, лиманів, а також заток, береги яких належать одній державі і ширина входу до яких не перевищує 24 морські милі (1 морська миля – 1852 метри). Правовий режим внутрішніх морських вод регулюється Конституцією України, Кодексом торговельного мореплавства України, Законом України (далі – ЗУ) «Про державний кордон України» й іншими законодавчими актами, а також нормативно-правовими актами підзаконного характеру.

З огляду на історичну традицію, що склалась протягом тривалого часу, до внутрішніх вод належать й води «історичних» заток і морів, ширина входу в які перевищує 24 морські милі та які з незапам'ятних часів використовувалися тільки населення прибережної держави й це визнано (хоча б мовчазно) іншими державами (рішення Міжнародного Суду ООН у справі затоки Фонсеки (1992 р.) [4, с. 195].

Правовий режим морських портів регулюється нормами національного права. З метою створення сприятливих умов для торговельного мореплавства прибережна держава, враховуючи світову практику, спрямовує зусилля на полегшення процедури заходу, виходу і перебування в порту іноземних невійськових суден.

Територіальне море (territorial sea) – це смуга морського простору певної ширини, що знаходиться під суверенітетом держави, яка відмірюється від вихідної лінії [7, с. 294]. Статтею 12 ЗУ «Про державний кордон України» встановлено, що «мирний прохід територіальне море України, яке здійснюється з метою його перетинання без заходження у внутрішні води України або з метою проходу у внутрішні води і порти України чи виходу з них у відкрите море. Прохід вважається мирним, якщо при цьому не порушується мир, а також правопорядок або безпека України» [3]. Більшість держав прийняли максимальну ширину територіального моря: із 151 прибережної держави 119 встановили 12-ти мильну ширину територіального моря (наприклад, Велика Британія, Індія, Китай, Латвія, Литва, Польща, США, Франція, Японія). Окремі держави встановили менше ніж 12 миль: 3 милі (Йорданія, Сінгапур), 4 милі (Фінляндія, Норвегія), 6 миль (Греція, Туреччина). Взагалі не дотримуються встановленої межі (Ангола – 20 миль, Нігерія й Того – 30 миль, Сирія – 35 миль, Нікарагуа, Панама, Перу, Уругвай, Еквадор, Бенін, Конго, Сомалі та ін. – 200 миль) [4, с. 380]. Розроблений підхід дає підставу стверджувати, що встановлення правового режиму територіальних вод передбачає визнання таких важливих питань, а саме: визначення просторової межі територіального моря; визначення способів здійснення суверенітетом над своєю територією з урахуванням прав та інтересів інших держав; визначення правил мирного проходу через територіальне море для суден інших держав. Особливий порядок проходу встановлений для військових кораблів. Під військовим кораблем мається на увазі судно, що належить до збройних сил якої-небудь держави, що має зовнішні знаки, які відрізняють такі судна його національності, що знаходиться під командуванням офіцера, який перебуває на службі уряду держави й назва якого занесені у відповідний список військових або еквівалентних йому документів.

Також під час дослідження правового статусу морських просторів, неможливо оминати увагою недавні події, пов'язані з територією України. Проблема, яка розглядається – це події, що відбулися нещодавно, зокрема перехід з порту Одеси до порту Маріуполя українськими прикордонними кораблями «Бердянськ» і «Нікополь», рейдовим буксиром «Яни Капу». МВС України зазначає, що таран прикордонним кораблем Російської Федерації рейдового буксира «Яни Капу» підпадає під ознаки акту агресії відповідно до визначення, наведеного в пункті d) статті 3 Резолюції № 3314 (XXIX) Генеральної асамблеї ООН від 14 грудня 1974 р., а саме: акт агресії – це, зокрема, напад збройними силами держави на сухопутні, морські або повітряні сили, або морські та повітряні флоти іншої держави», – наголосили у прес-центрі командування ВМС. Крім того, «відповідно до статей 17, 38 Конвенції ООН з морського права та статті 2 договору між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки, військові кораблі України користуються свободою судноплавства у Керченській протоці та Азовському морі, отже,

можуть здійснювати прохід через Керченську протоку у будь-який час за умови дотримання безпеки судноплавства» [5].

А питання щодо Керченської протоки, яку РФ нині блокує, щоб не пропустити в Азовське море українські кораблі, врегульоване частиною 1 статті 36 Конвенції ООН з морського права, якою визначено, що в протоках, вказаних у статті 37 Конвенції ООН з морського права, під визначення якої й потрапляє Керченська, всі судна та літальні апарати користуються правом транзитного проходу, якому не повинно чинитися перешкод. Як бачимо, реальний факт порушення міжнародних договорів, Конвенції та принципів морського права відбувається саме зараз. Формальний привід за версією РФ – українці порушити кордон Російської Федерації біля Криму, але жодна країна в світі не визнає цю межу. Тож згідно з міжнародним морським правом бронекатери та буксир перебували в українських водах. Навіть більше, порушений двосторонній договір між двома країнами, адже в Договорі між Україною та РФ про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки Керченська протока є спільною магістраллю.

Окрім вищезазначеного, розкриваючи зміст морських просторів, зупинимось на архіпелажних водах, що стали новою категорією у морському праві в результаті III Конференції ООН. Архіпелажні води (archipelagic waters), або води держав-архіпелагів, – це простори, які знаходяться між архіпелажними вихідними лініями, проведеними між країнами точками крайніх островів, що становлять всю територію держави (таких, як Галапагос, Індонезія, Мальдівські острови, Фарерські острови, Філіппіни, Фіджі тощо) [6, с. 297]. У світі нараховуються більше ніж 30 держав, сухопутна територія яких складається виключно з островів. Майже 20 континентальних держав мають у складі своєї території острови, групи островів і архіпелаги, що розташовані на значній відстані від основної континентальної частини держави [7]. Правовий статус архіпелажних вод має особливість: вони знаходяться під суверенітетом держав-архіпелагів, при цьому на них поширюються певні права, закріплені за неприбережним державами [8, с. 327]. Мирний прохід через ці води не відрізняється від традиційного мирного проходу через територіальне море. Прилегла зона (contiguous zone, adjacent zone) – смуга відкритого моря, що прилягає до територіального моря держави, у якій вона має окремі права контролю для запобігання порушень у межах її території [1, с. 396].

Основними міжнародно-правовими актами, що вперше встановили й регулюють режим прилеглої зони є Конвенція з територіального моря та прилеглої зони 1958 року та Конвенція ООН з морського права 1982 р. Ширина прилеглої зони визначається державою, але не може бути більшою ніж 24 морські милі, які відміряються від вихідної лінії [9, с. 294]. В Україні прилегла зона національним законодавством не встановлена. Варто зауважити, що саме порушення іноземними суднами правил й законів, для захисту який і встановлена дана зона, є підставою для затримки судна і покарання винних осіб. Контроль же покладений на уповноважених осіб, що знаходяться на борту судна, виконує спеціальну службу (прикордонну, митну, санітарну, тощо).

Відкрите море (high sea, open sea) утворюють усі морські простори, на які поширюється територіальний суверенітет певної держави [10]. Принцип відкритого моря означає, що воно відкрите для всіх держав: як тих, хто має вихід до моря, так і тих, що його не мають. Варто зазначити, що у відкритому морі не діє територіальна юрисдикція держав. Торгівельні судна, військові кораблі, штучні острови й установки підпорядковані виключній юрисдикції держави прапора [2]. Щодо піратства існує універсальна кримінальна юрисдикція. Будь-яка держава має право переслідувати піратів у відкритому морі та покарати їх. Піратські дії, здійснені військом кораблем або повітряним судном, яке захоплене екіпажем, прирівнюються до дій, що вчинені приватним судном.

Отже, що наразі не існує єдиного підходу до виокремлення морських просторів. За одним підходом виділяють чотири категорії морських просторів. За іншим підходом до морських просторів відносять внутрішні води, територіальне море, архіпелажні води, відкрите море тощо. Тож, кожна держава має право на встановлення у територіальних водах умов судноплавства, лоцманської протоки, морських промислів та іншої діяльності, а також навігаційних, портових, митних, санітарних та інших правил, обов'язковим для виконання усіма суднами, військовими кораблями, а також фізичними й юридичними особами. Дана правова невизначеність та неузгодженість є причиною багатьох міжнародних міждержавних конфліктів.

Список використаних джерел:

1. Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т. / [В.В. Мицик, М.В. Буроменський, М.М. Гнатівський та ін.] ; за ред. В. В. Мицика. – Х. : Право, 2019. – 624 с.
2. Міжнародне публічне право : підручник / В. М. Репецький та інш.; за ред. В. М. Репецького; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Ф-т міжнар. відносин. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2014. – 437 с.
3. Договір між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки : Законом України від 20.04.2004 № 1682-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_205
4. Мала енциклопедія міжнародного права / За заг. ред. проф. Ю. Л. Бошицького. – К. : Кондор-Видавництво, 2013. – 440 с.
5. Конвенція про континентальний шельф [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_179
6. Кузнецов С. О. Морське право: підручн. / С. О. Кузнецов, Т. В. Аверочкіна. – Одеса : Фенікс, 2011. – 382 с.

7. Буроменський М. В. Міжнародно-правовий режим морського простору / М. В. Буроменський // Міжнародне право : навч. посіб. / за ред. М. В. Буроменського. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 431 с.
8. Конвенція про відкрите море [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_180
9. Конвенція про територіальне море та прилеглу зону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_178
10. Про державний кордон України: Законом України від 04.11.1991 р. № 1777-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>